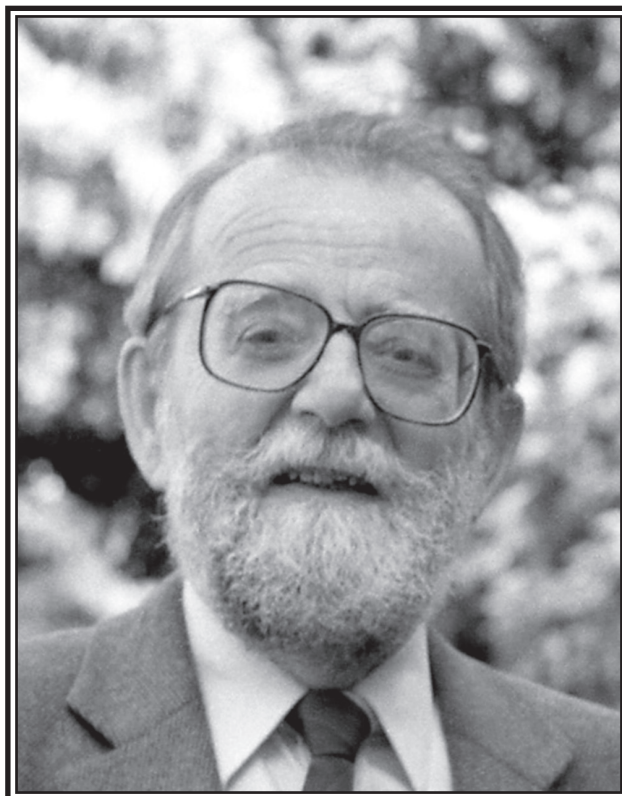

IN MEMORIAM

Za Evženom Neustupným

„Každý člověk už svou pouhou existencí zanechává stopy v životech lidí, kteří žijí společně s ním, i když individualita jednotlivce časem vybledne. Někdo takové stopy otiskne ve svých potomcích, někdo v artefaktech, které za svého života vytvoří, a v okolní přírodě, kterou pozmění. Někteří lidé ovlivní skutečnost prostřednictvím institucí, jejichž významnou část tvořili. Málkdo, jestliže vůbec někdo, odejde tak, aby skrze jiné lidi a věci lidského světa si nezískal aspoň trochu nesmrtnosti.

Vědci a umělci dostali nadto šanci dlouhodobě nebo trvale ovlivnit vědomí lidstva, protože jejich individualita může působit na budoucnost přímo, prostřednictvím děl, která jsou ve znakové formě potencionálně nesmrtná. Vědci a umělci tedy neovlivňují budoucnost jen prostřednictvím věcí a stop v jiných lidech. Kumulační paměť lidstva zaznamenaná každého ze smrtelníků, ale individualita jedince pokračuje jen tam, kde byla dostatečně silně a vhodně vyjádřena, aby se stala relativně trvalou součástí lidského vědomí.“

Dovolil som si požičať tento úvodný citát zo spomienkového medailónu, ktorý napísal Evžen Neustupný na adresu Antona Točíka pri príležitosti jeho úmrtia (*Neustupný 1995*). Už po prvom prečítaní, ešte počas mojich univerzitných štúdií, ma tento formálne a obsahovo netradičný text prekvapil. Bol osobný a citlivý, zároveň však veľmi objektívny. Žiadne oslavné litánie, ale primeraný rešpekt a úprimné ocenenie Točíkovho prínosu pre slovenskú archeológiu. Napísal to napriek tomu, že A. Točíka až tak dobre nepoznal, ako aj sám priznal v samotnom texte. Napokon, ich pracovné zaradenie bolo do začiatku 70. rokov na opačných protipóloch archeologickej hierarchie a po odbornej stránke snáď ani nemohli byť rozdielnejší. Tento zdravý rešpekt voči tomu, ako sa slovenská archeológia pod Točíkovým vedením rozvíjala, sa mi potvrdil aj pri našom spoločnom, čiastočne publikovanom rozhovore v roku 2018. Vnímal som to ako určité memento zo strany E. Neustupného smerom na Slovensko, ale aj do Prahy.

* Fotografia pochádza z archívu M. Kunu.

Vrátim sa však k tomu krásnemu citátu v úvode, ktorý možno v mnohom vypovedá aj o prístupe E. Neustupného k životu. Individualita je slovo, ktoré sa v ňom vyskytuje najčastejšie. Zároveň si dovoľm tvrdiť, že dosť presne vystihuje aj jeho osobnosť. Bol jednoznačne netradičný, iný ako ostatní, nezapadal do šablón, a ak niekedy v Československu existovala archeologická avantgarda, bol jej absolútnou špičkou. Často preto osciloval na hranici toho, čo nazývame zdravým sebedovomím. Nemožno mu však uprieť, že bol neustále myšlienkovito v popredí. Toto všetko sa odrazilo aj v tom, aký prístup k nemu mali a majú jeho kolegovia z odboru. Väčšinou ste ho obdivovali alebo ste mu nerozumeli. A je dosť pravdepodobné, že ste mu nerozumeli, aj keď ste ho obdivovali. Veď aj preto sa už za svojho života stal tak trochu legendou. V kuloároch na konferenciách, v knižniciach archeologických seminárov, na chodbách akademických pracovísk, rozprávali a rozprávajú sa rôzne anekdoty, sebedovomé odmietnutia toho, čo kedy napísal a nenapísal, zaručené informácie o jeho živote. Nehanbím sa priznať, že aj ja som jeho metodológii a hlavne teórii nie vždy celkom rozumel, často som s niektorými ich aspektmi nesúhlasil, no čím viac ako bádateľ postupne dozrievam, tým viac sa predo mnou vynára a neustále ma prekvapuje komplexnosť, a originalita jeho myslenia.

Myslím si tiež, že E. Neustupného vlastne postoj ľudí k sebe samému nejakým výnimočne nezaujímal, že mu to vždy bolo všetko tak trochu jedno. Napokon, počas svojho života asi ani inú možnosť nemal. Okolnosti mu totiž jeho profesijný život nijako neulahčovali.

Narodil sa 31. októbra 1933 v Prahe do rodiny významného českého archeológa a muzeológa, neskôr aj univerzitného profesora, Jiřího Neustupného (1905–1981). V rokoch 1952–1957 študoval na Karlovej Univerzite kombináciu prehistória – egyptológia. Už počas štúdia sa začal výrazne orientovať na problémy pravekej chronológie, v 50. a v 60. rokoch veľmi vďačne a potrebnej témy európskeho praveku. Odkazom na toto jeho obdobie, ktoré strávil ako zamestnanec pobočky Archeologického ústavu v Mostě (1957–1966), sú viaceré veľmi prínosné štúdie (napr. *Neustupný 1959; 1965*). Región severozápadných Čiech bol známy intenzívnou ťažbou uhlia a s tým súvisiacou industrializáciou v 20. stor., a tak hlavná náplň pracovníkov tohto detašovaného pracoviska boli predstihové a záchranné výskumy. Zaslúži si to krátku poznámku.

Na E. Neustupného naozaj nie je možné aplikovať aj v našom prostredí prežívajúci mýtus o teoretikoch, ktorí nepoznajú terén. Práve naopak, byť

v tejto expozitúre a praktické skúsenosti v teréne mu priniesli nielen veľmi dobrý prehľad o materiálnej kultúre, v tom čase takmer výlučnej téme archeológie, ale uvedomil si aj význam ekofaktov a zároveň skoncipoval základy metodologických rámcov, ktoré neskôr zásadne rozvinul (napr. k sídelnej či krajinnej archeológii). Svoj výsostne analytický prístup k archeologickým prameňom podporoval už v 50. rokoch (*sic!*) novátorskými matematickými metódami. Už v tomto období tak postupne vybudoval niektoré piliere, na ktorých neskôr stál jeho štandardný model výskumu, nie nepodobný teórii systémov. Veľmi skoro a nezávisle od diania západne od francúzskeho pobrežia tak aplikoval princípy charakteristické pre procesúalnu paradigmu.

Je dôležité spomenúť, že Neustupného teória bola v epistemologickej rovine unikátna aj svojím dôrazom na hegelovskú dialektiku, čo sa prejavilo najmä v jeho dodnes diskutovanom diele *K počátkům patriarchátu ve střední Evropě (1967)*. E. Neustupný sa touto knihou, aplikujúcou marxisticko-hegelovské poňatie dialektických princípov na pravekú materiálnu kultúru a s tým súvisiacim vytvorením originálneho socio-ekonomického modelu pre štúdium vlastníckych vzťahov v praveku, prejavil taktiež ako naskrz pokrokový bádateľ. Dnes je zrejme, že význam jeho progresívnych prístupov už vtedy presahoval hranice Československa. Strastiplné peripetie pri publikovaní tejto knihy, ktorej obsah bol ešte koncom 60. rokov (*sic!*) naďalej považovaný za potenciálne toxický (*Bača 2018*), len odzrkadľoval pomery, v akých musel E. Neustupný tvoriť. Pre časť vtedajších akademických elít, najmä v Čechách, bol nepohodlnou osobou, ktorú sa v lepšom prípade snažili ignorovať, v horšom prípade zastrášať.

Vlnu silnej nevôle v akademických kruhoch vyvolala v rôznych ohľadoch napokon už syntéza najstarších dejín Československa, ktorú napísal so svojím otcom (*Neustupný/Neustupný 1960*, v anglickom preklade *Neustupný/Neustupný 1961*). Obaja autori v nej spochybnili dovtedy prevládajúci model, ktorý spájal zmeny v materiálnej kultúre a objavenie sa nových archeologických kultúr s migráciami. Zdôrazňovali skôr autochtónny vývoj, čo aj zahraniční recenzenti (napr. *Clark 1962*) považovali za pomerne odvážne tvrdenie. Relatívna chronológia bola pre oboch autorov napokon druhoradá, už vtedy si vypomáhali rádiouhlíkovým datovaním (*sic!*). Nosnou časťou práce nebol vývoj československých dejín z pohľadu „histórie udalostí“, ale vývoj človeka zo socio-ekonomického pohľadu. Aj napriek viacerým objektívnym nedostatkom šlo o veľmi ambiciózne dielo, ktoré v mnohom predbehlo svoju dobu. Tiež

bolo pravdepodobne všetkým zrejme, že za tými inovatívnymi teoretickými a metodologickými riešeniami stojí mladší z dvojice autorov. Oficiálnou reakciou bola našťastie len veľmi kritická recenzia z pera *Bohumila Soudského a Jaroslava Pleinera (1961)*. V nej sa zároveň odhalila aj naozajstná povaha marxistickej doktríny, ktorá sa v archeológii mala oficiálne uplatňovať. Aj z tejto recenzie je zrejme, že tá mala v skutočnosti len formálne zastierať tradičný kultúrno-historický naratív. V každom prípade, nebyť podpory A. Točíka a časti moravských archeológov je otázne, či by kariéra E. Neustupného vtedy neskončila ešte skôr, ako poriadne začala (porovnaj s *Bača 2018; Kuna 2013*). Až do konca obdobia socializmu v Československu bol preto ako archeológ skôr trpený, čo sa výrazne prejavilo aj v čase tzv. normalizácie.

Jej začiatok ho žiaľ zastihol v období, kedy si jeho výnimočný talent naplno uvedomovalo už aj zahraničie. V roku 1971 sa spolu s Glynnom Ll. Isaacom stali víťazmi prestížnej súťaže časopisu *Antiquity* so štúdiami s rovnakými názvami *Whither archaeology?*, určenú pre archeológov do 40 rokov. Príslušníci mladej generácie sa mali vyjadriť, čo si myslia o nastupujúcej paradigmatickej zmene. E. Neustupný sa vo svojom víťaznom príspevku jasne prihlásil k archeológii, ktorá bude nová formou aj obsahom, prekoná obdobie intuitívnej empirie a oslobodí sa z mantinelov typochronológie a kultúrnej histórie. Teda z mantinelov, ktoré si sama postavila. Procesuálna archeológia vo veľkej miere začala využívať metódy, ktoré si požičala z prírodných vied a z matematiky. E. Neustupný sa k týmto metódam prihlásil, napokon, sám sa ich už niekoľko rokov snažil novátorsky uplatňovať aj vo vlastnom výskume. Ako však poukázal, tieto metódy archeológiu nerobia objektívnejšou a možno ani vedeckejšou. Práve naopak, uberajú archeológii ľudský rozmer. Nenáhodné štruktúry, ktoré archeológ objaví počas štúdia archeologických prameňov, získajú význam pre identifikovanie (pre)historických (archeologických) udalostí, až keď ich porovnáme s modelmi vychádzajúcimi zo živej kultúry. Nad úrovňou deskripcie sú preto všetky modely spoločenské a práve tie archeológiu poľudšťujú (*Neustupný 1971*). Postprocesuálni archeológovia neskôr vyčítali procesuálnym archeológom dehumanizáciu archeológie a prílišný pozitivismus. Nie vo všetkých prípadoch bola táto výčitka oprávnená. Z Neustupného príspevku v *Antiquity* je však zrejme, že aj keď patril medzi čelných predstaviteľov Novej archeológie (ako prvej vlny procesualizmu), čo je samo o sebe obrovská pocta, aj v tomto bol myšlienkovy popredu. Tu sa z môjho pohľadu žiada podotknúť, že aj keď počas svojho života obdivoval skôr L. Binforda,

svojím „totálnym“ prístupom k archeológii mal blízko aj k Davidovi Clarkovi a najmä Colinovi Renfrewovi.

E. Neustupného s posledným menovaným spája aj skorý záujem o absolútne datovanie. Z viacerých zásadných štúdií vyberiem napr. tie o absolútnej chronológii neolitických a eneolitických kultúr v strednej a juhovýchodnej Európe s už vlastnoručne kalibrovanými (*sic!*) absolútnymi dátami (*Neustupný 1968; 1969*). Vzhľadom na už spomínané, možno nie je náhoda, že prvý diel tejto dôležitej štúdie bol publikovaný najskôr v časopise *Slovenská archeológia* (podobne ako aj jeho iné diela). V čase, keď sa diskusia o tom, ako a prečo kalibrovať rádiouhlíkové dáta ešte medzi archeológmi len začínala, publikoval k tejto téme niekoľko dôležitých príspevkov (napr. *Bucha/Neustupný 1967; Neustupný 1970*). Ako jediný európsky archeológ sa možno aj preto v roku 1969 s dvoma príspevkami aktívne zúčastnil 12. Nobelovho sympózia na univerzite vo švédскеj Uppsale. To bola napokon na dlhý čas posledná cesta za hranice železnej opony (*Kuna 2013*).

V 70. a 80. rokoch sa ako zamestnanec AÚ ČSAV v Prahe, častokrát so zmluvou len na pol roka, venoval najmä ideologicky menej závadným témam. Experimentoval s vlastnými počítačovými programami, ďalej rozvíjal štatistické metódy, stál pri zrode prvého rádiouhlíkového laboratória v Čechách (v Mostě) a neustále precizoval svoje metodologické postupy. Samozrejme, takisto naďalej publikoval. Inšpirujúc sa známou štúdiou *Lewisa Binforda a Sally Binfordovej (1966)* vo svojich prácach často využíval tzv. faktorovú analýzu (ktorú neskôr zahrnul pod vektorovú syntézu), teda viacozmernú štatistickú metódu, ktorá archeológom umožňuje odhaliť skryté štruktúry v skúmaných archeologických prameňoch. Túto štatistickú metódu za svojho života aj veľmi propagoval (napr. *Neustupný 1973; 1979*). Pravdepodobne aj kvôli obmedzenému prístupu k počítačom, a vtedy aj relatívne vysokým nárokom na ovládanie programovacieho jazyka, sa táto metóda stala medzi českými a moravskými archeológmi populárnou až v 90. rokoch.

Jedným zo zásadných predrevolučných výstupov E. Neustupného bola tzv. teória sídelných areálov, ktorú obšírnejšie už ako ucelený štandardný model sídelnej a spoločenskej štruktúry pravekých komunít predstavil koncom 80. rokov (*Neustupný 1986b*). Teoretický model, ktorý predstavil v tejto štúdií, vrátane vlastného pojmového aparátu, výrazným spôsobom obohatil archeológiu nielen v súčasnej Českej republike. Netreba zabudnúť, že v 80. rokoch E. Neustupný priniesol aj originálny pohľad na otázky pravekej demografie (*Neustupný 1983*). No a napokon, neprávom v tieni týchto

dôležitých vedeckých počínov stojí aj jeho štúdia *Zachováni kostí z pravěkých sídlíšť* (Neustupný 1981). Zdôraznil v nej viaceré, dovtedy prehliadané aspekty ovplyvňujúce stav zachovania zvieracích kostí na pravekých sídliskách. Táto štúdia, ktorá má metodologicky veľmi blízko k tzv. behaviorálnej archeológii, bola žiaľ, v strednej Európe po dlhý čas prehliadaná. O jej dôležitosti pritom vypovedá fakt, že v tom istom roku vyšlo na západe dnes už klasické dielo s podobnou témou z pera L. Binforda: *Bones: Ancient Men and Modern Myths*.

Búrľivé obdobie spoločenských zmien začiatkom 90. rokov zastihlo E. Neustupného v dobrej forme. Bol zvolený za riaditeľa AÚ ČSAV, kde začal okamžite s mnohými reformami. Keďže väčšia časť zo zmien, ktoré zaviedol, či chcel zaviesť, bola pomerne radikálna, nenašiel v tomto smere na pracovisku dostatočnú podporu. V tejto funkcii preto zotrval len tri roky. Myslím si, že za jednoznačne prínosné, treba v súčasnosti považovať vytvorenie samostatného oddelenia, ktoré sa začalo zameriavať na archeológiu krajiny, ako aj výrazné otvorenie ústavu smerom k západným krajinám. V roku 1992 napríklad pozval do Prahy čelného predstaviteľa postprocesuálnej archeológie Iana Hoddera. V hlavnom meste (ešte stále) Československa mal tri prednášky, ktoré sa stretli s veľkým záujmom odbornej verejnosti (Smetánka 1992). Diskusia s I. Hodderom bola neskôr publikovaná v Archeologických rozhľadoch (Neustupný/Kuna 1993).

V ideálnom svete by E. Neustupný pravdepodobne svoju akademickú kariéru rozvíjal na univerzite. V bývalom Československu mu to bolo umožnené až v pokročilom veku. Jeho vízia vedy a univerzitného výskumu však zjavne potrebovala nové pracovisko, a preto v roku 1998 založil na Západočeskej univerzite v Plzni Katedru archeológie, na ktorej nasledujúce roky aktívne pôsobil ako vedúci a neskôr už „len“ ako vysokoškolský pedagóg. Pri jeho zakladateľských aktivitách však nemožno opomenúť ani jeho úlohu pri zakladaní Európskej asociácie archeológov. Na prvom zasadnutí v Ľublane v Slovinsku (1994) zastupoval Českú republiku.

Celkovo môžeme 90. roky a nástup nového milénia považovať za Neustupného produktívne obdobie, kedy už mohol slobodne rozvíjať svoj koncept toho, ako by sa mala archeológia praktizovať a hlavne kam by sa mala uberať. V roku 1993 mu vo vydavateľstve Cambridge University Press vyšla monografia *Archaeological Method*, v podstate prepísaný rukopis už z roku 1983, z ktorého bolo publikované len zhrnutie (Neustupný 1986a). Ak by bola táto monografia vydaná v tom istom vydavateľstve a pochopiteľne v anglickom jazyku už v roku 1983, pravdepodobne by sa jej

vo svete dostalo veľkého ohlasu. Vzhľadom na vtedy prevládajúce post-procesuálne ovzdušie v západných krajinách bola však monografia prijatá pomerne rozpačito (Shanks 1995). Netreba sa tým však nechať zmiasť. Je to dodnes jedna z najlepších archeologických prác, zaoberajúcich sa budovaním modelov stredného rozsahu. Je esenciou autorovho prístupu k archeológii, ktorý má v sebe trochu zo štrukturalizmu F. de Saussura, je v ňom možné postrehnúť niektoré princípy hegelovskej dialektiky, a dovoľm si tvrdiť, že môže rezonovať aj u priaznivcov hermeneutickej metódy. V každom prípade je toto dielo ideálnym úvodom pre všetkých, ktorí chcú v archeológii pracovať s teóriou systémov. V súvislosti s nástupom tzv. tretej vedeckej revolúcie v archeológii, ktorú raz určite bude nasledovať štvrtá vedecká revolúcia, môže byť Neustupného originálna metodológia, syntetizovaná v tejto monografii, inšpiratívna ešte dlho. Z rovnakého myšlienkového systému, aký bol predstavený v *Archaeological Method*, vychádza aj monografia *Metoda archeologie* (2007).

V roku 1998, ani nie desať rokov po páde železnej opony, sa E. Neustupný podieľal na vzniku úspešnej knihy, v ktorej sú do veľkej miery aplikované aj metódy geografických informačných systémov, *Space in Prehistoric Bohemia* (Neustupný 1998b). Okrem E. Neustupného na publikácii participovali aj iní autori, ktorí ním boli do veľkej miery ovplyvnení (M. Kuna, D. Dreslerová, N. Venclová). V súčasnosti už jednoznačne môžeme hovoriť o niekoľkých generáciách archeológov, ktorých E. Neustupný výrazne inšpiroval, či neskôr, počas svojho pôsobenia na univerzite, učil. Mnohí z nich vo svojich štúdiách pracujú s teóriou sídelných areálov, budujú modely stredného rozsahu podľa jeho vzoru, odhaľujú štruktúry pomocou niektorej z dvoch metód vektorovej syntézy (faktorová analýza, alebo analýza hlavných komponentov) a pod. Na počesť E. Neustupného bolo editovaných niekoľko zborníkov, z ktorých spomeniem najmä vynikajúci *Whither Archaeology?* (Kuna/Venclová 1995) či *Paradigm Found* (Kristiansen/Šmejda/Turek 2015).

Ústrednou témou teórie E. Neustupného bol asi vždy artefakt (porovnaj s Neustupný 1967). Systematicky svoju „teóriu artefaktov“ rozpracovával postupne a zásadnejšie ju predstavil najmä v posledných dvoch desaťročiach, predovšetkým v knihe *Teorie archeologie* (2010) a následne aj v niektorých čiastkových štúdiách (Neustupný 2012; 2013; 2018). Táto ústredná téma archeológie je v súčasnosti rozpracovaná najmä cez prizmu neomaterializmu (napr. Harris/Cipolla 2017; Ribeiro 2019, s ďalšou lit.). Keďže ten má zatiaľ výrazný metafyzický charakter a doposiaľ nepriniesol ucelený štandardný model výskumu, bolo by prínosné

zistiť, nakoľko môžu Neustupného tézy obohatiť k tomu vedenú diskusiu.

Odkedy som sa zoznámil s jeho spisbou, považoval som E. Neustupného v prvom rade za teoretického archeológa-metodológa. Jeho dielo má však široký vedecký záber a verím, že česká archeológia z neho bude čerpať ešte dlho. Netreba zabudnúť, že jej konceptuálnu sústavu obohatil o veľké množstvo pojmov, čím výrazne ovplyvnil odborný jazyk, ktorý sa v dnešnej archeológii v Čechách a do menšej miery aj na Slovensku bežne používa.

Evžen Neustupný zomrel 14. januára 2021 vo veku 87 rokov. Parafrázujúc úvodný citát, jeho individualita bude v archeológii pokračovať nielen prostredníctvom jeho diela a životného odkazu „nevzdávať to“, ale najmä skrz ďalšie generácie mladších kolegov a študentov. Je nepochybné, že niektorí už teraz práve vďaka jeho originálnemu dielu posúvajú a budú posúvať archeológiu výrazne dopredu. Možno práve vďaka jeho odkazu tak archeológia v Českej republike nebude už pre svet tou „minoritnou“ (v zmysle *Neustupný 1998a*), ale práve naopak. Bude snáď tou archeológiou, ktorá bude inšpirovať a udávať smer výskumu. Ako môžem sledovať vývoj na akademických pracoviskách u našich susedov, nazdávam sa, že k tomu majú našliapnuté veľmi dobre.

E. Neustupný mi pri našom poslednom rozhovore povedal, že k dielu A. Točička sa na Slovensku nehlásime dostatočne. Iste, môžeme s týmto výrokom kategoricky nesúhlasiť alebo sa môžeme zamyslieť, k akému odkazu A. Točička sa v skutočnosti hlásime. Tým by sme si možno ujasnili, čo slovenskej archeológii v súčasnosti najviac chýba.

Nič nepokážime, keď sa zároveň na Slovensku viac prihlásime aj k dielu Evžena Neustupného. To pre nás naďalej ukrýva nevyužitý potenciál.

Češť jeho pamiatke!

„Normalizačnej realite vzdoroval svojím povestným humorom, kombinovaným s imidžom mrzúta a večného pochybovača.“

Nemenovaný pamätník z prostredia slovenskej archeológie.

Martin Bača

LITERATÚRA

- Bača 2018 – M. Bača/E. Neustupný: Kam sme sa to až dostali. Rozhovor o archeológii v Československu v 60.–70. rokoch 20. storočia s Evženom Neustupným. *Musaica archaeologica* 3/2, 2018, 109–112.
- Binford/Binford 1966 – L. R. Binford/S. R. Binford: A Preliminary Analysis of Functional Variability in the Mous-

- terian of Levallois Facies. *American Anthropologist* 68/2, 1966, 238–295.
DOI: <https://doi.org/10.1525/aa.1966.68.2.02a001030>
- Bucha/Neustupný 1967 – V. Bucha/E. Neustupný: Changes of the Earth's Magnetic Field and Radiocarbon Dating. *Nature* 215, 1967, 261–263.
DOI: <https://doi.org/10.1038/215261a0>
- Clark 1962 – G. Clark: Czechoslovakia before the Slavs. By Evžen and Jiří Neustupný. *Antiquity* 36, 1962, 235, 236.
DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003598X0003670X>
- Harris/Cipolla 2017 – O. J. T. Harris/C. N. Cipolla: *Archaeological Theory in the new Millennium. Introducing Current Perspectives*. New York 2017.
- Isaac 1971 – G. L. Isaac: Whither archaeology? *Antiquity* 45, 1971, 123–129.
DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003598X00069283>
- Kristiansen/Šmejda/Turek 2015 – K. Kristiansen/L. Šmejda/J. Turek: *Paradigm Found: Archaeological Theory – Present, Past and Future. Essays in Honour of Evžen Neustupný*. Oxford 2015.
- Kuna 2013 – M. Kuna: Neústupná archeologie. S Evženem Neustupným o jeho životě v archeologii. *Archeologické rozhledy* 65, 2013, 405–422.
- Kuna/Venclová 1995 – M. Kuna/N. Venclová (ed.): *Whither archaeology? Papers in Honour of Evžen Neustupný*. Praha 1995.
- Neustupný 1959 – E. Neustupný: Zur Entstehung der Kultur mit kannelierter Keramik. *Slovenská archeológia* 7, 1959, 260–284.
- Neustupný 1965 – E. Neustupný: Hrob z Tušimic a některé problémy kultur se šňurovou keramikou. *Památky archeologické* 56, 1965, 392–456.
- Neustupný 1967 – E. Neustupný: *K počátkům patriarchátu ve střední Evropě*. Rozpravy ČSAV 77/2. Praha 1967.
- Neustupný 1968 – E. Neustupný: Absolute chronology of the Neolithic and Aeneolithic periods in Central and South-Eastern Europe. *Slovenská archeológia* 16, 1968, 19–60.
- Neustupný 1969 – E. Neustupný: Absolute Chronology of the Neolithic and Aeneolithic periods in Central and South-East Europe II. *Archeologické rozhledy* 21, 1969, 783–810.
- Neustupný 1970 – E. Neustupný: A New Epoch in Radiocarbon Dating. *Antiquity* 44, 1970, 38–45.
DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003598X00040965>
- Neustupný 1971 – E. Neustupný: Whither archaeology? *Antiquity* 45, 1971, 34–39.
DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003598X00069027>
- Neustupný 1973 – E. Neustupný: Jednoduchá metoda archeologické analýzy. *Památky archeologické* 64, 1973, 169–234.
- Neustupný 1979 – E. Neustupný: Vektorová syntéza sídlištní keramiky. *Archeologické rozhledy* 31, 1979, 55–74.
- Neustupný 1981 – E. Neustupný: Zachování kostí z pravěkých sídlišť. *Archeologické rozhledy* 33, 1981, 154–165.
- Neustupný 1983 – E. Neustupný: The Demography of Prehistoric Cemeteries. *Památky archeologické* 76, 1983, 7–34.
- Neustupný 1986a – E. Neustupný: Nástin archeologické metody. *Archeologické rozhledy* 38, 1986, 525–549.
- Neustupný 1986b – E. Neustupný: Sídelní areály pravěkých zemědělců. *Památky archeologické* 77, 1986, 226–234.
- Neustupný 1993 – E. Neustupný: *Archaeological Method*. Cambridge 1993.
- Neustupný 1995 – E. Neustupný: Vzpomínka na Antona Točička. *Archeologické rozhledy* 47, 1995, 170, 171.

- Neustupný 1998a* – E. Neustupný: Mainstreams and minorities in archaeology. *Archaeologia Polona* 35–36, 1998, 13–23.
- Neustupný 1998b* – E. Neustupný (ed.): *Space in Prehistoric Bohemia*. Praha 1998.
- Neustupný 2007* – E. Neustupný: *Metoda archeologie*. Plzeň 2007.
- Neustupný 2010* – E. Neustupný: *Teorie archeologie*. Plzeň 2010.
- Neustupný 2012* – E. Neustupný: Towards a new paradigm. In: B. Gediga/A. Grossman/W. Piotrowski (red.): *Rytm przemian kulturowych w pradziejach i sredniowieczu*. Biskupin – Wrocław 2012, 17–25.
- Neustupný 2013* – E. Neustupný: The Archaeology of Artefacts. *Anthropologie* 51/2, 2013, 169–174.
- Neustupný 2018* – E. Neustupný: Lidský svět a příroda. *Vesmír* 97/2, 2018, 108–112.
- Neustupný/Kuna 1993* – E. Neustupný/M. Kuna: An introduction to the Prague debate on post-processual archaeology. *Archeologické rozhledy* 45, 1993, 365, 366.
- Neustupný/Neustupný 1960* – E. Neustupný/J. Neustupný: Nástin pravěkých dějin Československa. *Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie* 14/3–5, 1960, 95–221.
- Neustupný/Neustupný 1961* – E. Neustupný/J. Neustupný: *Czechoslovakia before the Slavs*. Ancient Peoples and Places 22. London 1961.
- Ribeiro 2019* – A. Ribeiro: Archaeology and the New Metaphysical Dogmas: Comments on Ontologies and Reality. *Forum Kritische Archäologie* 8, 2019, 25–38.
- Shanks 1995* – M. Shanks: Archaeological Method. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 1/2, 1995, 408, 409. DOI: <https://doi.org/10.2307/3034700>
- Smetánka 1992* – Z. Smetánka: Tři pražské přednášky Iana Hoddera. (Několik poznámek k postprocesuální archeologii.) *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue* 14/5, 1992, 6–8.
- Soudský/Pleiner 1961* – B. Soudský/J. Pleiner: K problémům československého pravěku. *Archeologické rozhledy* 13, 1961, 520–570.